

Završno, Steve Baker kao povjesničar umjetnosti koji etiku i estetiku ne razgraničava i pritom ne želi biti *ni idiot, ni voajer, ni moralist*, da parafraziramo naslov uvodnika u knjizi (što je, pak, parafraza Evaristtija koji je time etički i estetički nastojao obraniti svoju instalaciju *Helena* u kojoj je smrtno stradala jedna zlatna ribica), te da se zaključno vratimo na uvodni dio prikaza. Naime, Baker se u svojoj najnovijoj knjizi zadržava na umjetnicima/icama za koje utvrđuje da su međusobno povezani s obzirom na to da ozbiljno razmatraju živote životinja. Pritom, što se tiče suodnosa etike i estetike, Baker izričito navodi da se pitanje etike ne smije postaviti prije estetike. No osobno smatram da nije riječ o dihotomiji već o suodnosu etike i estetike ili određenjem Ludwiga Wittgensteina »etika i estetika su jedno«. Značajno je da ipak, za razliku od književnoga teoretičara Johna Simonsa, Steve Baker ostaje kao povjesničar umjetnosti na sigurnoj poziciji, što je za kritičara i više nego lagodna pozicija. U tome smislu može dodatno začuditi njegova kritika akcije Josepha Beuysa s kojotom (*Kojot, Volim Ameriku i Amerika voli mene*, 1974.), gdje pozicionira kako je zanimljiva činjenica da je Beuysova pozicija bliski odjek Martina Heideggera u njegovu *Pismu o humanizmu* (1947.), i to u pravcu specizma u odnosu na humane ruke i *ne-ljudske šake* (usp. Bakerov članak »Sloughing the Human« u zborniku radova *Zoontologies: The Question of the Animal*, ur. Cary Wolfe, 2003.). Istina, za najnoviju knjigu *Artist/Animal* Baker ističe da ravna crta u naslovu knjige »obavlja« predanost u »držanju ovih dvaju pojmova u suprotnosti« (str. 3). Osim toga, znakovito je da ne spominje ni Nathaliju Edenmont, umjetnicu poznatu po tome što sama dekapitira glave zečevima, kunićima, miševima, očito iz razloga što smatra da iz tih radova kao povjesničar umjetnosti ne može naučiti nešto o suodnosu ljudi i ne-ljudi... Ukratko, bilo bi zanimljivo sučeliti Simonsa i Bakera u promišljanju dekapitacije životinja u ime umjetnosti kod Nathalije Edenmont. Wolfe, mislim, ovdje ne bi bio potreban. Njegova je teorijska pozicija i više nego jasna.

Suzana Marjanić

doi: [10.21464/fi37316](https://doi.org/10.21464/fi37316)

Boško Pešić (ur.)

Bilten studentskih radova iz filozofije: Heidegger

**Filozofski fakultet Sveučilišta
Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Osijek 2016.**

Nakon prvog broja, koji je otisnut u prosincu 2015. godine, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku nastavlja s objavljivanjem *Biltena studentskih radova iz filozofije*. Dok je prvi broj bio posvećen temama iz estetike i dok su članci u njemu nastali na temelju studentskih seminarskih izlaganja iz kolegija »Estetika«, održanog na 3. godini preddiplomskog studija, drugi broj tematizira filozofsko stvaralaštvo jednog od najvećih mislilaca 20. stoljeća Martina Heideggera i članke su posebno za nj napisali studenti s različitih godina studija uz svesrdnu pomoć glavnog i odgovornog urednika Boška Pešića, docenta i predstojnika Katedre za teorijsku filozofiju Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta.

Ovaj broj *Biltena* sastoji se od dva prijevoda, naime teksta Hanne Arendt »Lisac Heidegger«, koji je preveo docent Pešić, te Heideggerova teksta »O biti razloga«, koji su zajednički preveli Pešić i student Aleksandar Zloušić, zatim šest studentskih članaka te, konačno, sažetaka tih članaka na hrvatskom i engleskom jeziku.

Umjesto uvodnika, Pešić, donosi prijevod teksta Hanne Arendt o Heideggeru kao ubogom »liscu«, kojim ona metaforički, u obličju basne prenosi poruku o Heideggerovu filozofijskom značaju te naravi i kompleksnosti njegova stvaralaštva, posebice u odnosu na druge filozofe. Izbor upravo ovog kratkog teksta ne ostavlja mjesta za možebitni prigovor o nekritičkom pristupu Heideggerovoj filozofiji.

Studentski članci bave se Heideggerom tematizirajući neke od temeljnih pojmova njegove filozofije, ali i poveznice između njega i drugih klasika filozofije. Od pojmova, radi se, primjerice, o metafizici, mišljenju, tehnici, fenomenologiji i pjesništvu, a od filozofa valja istaknuti Aristotela i Friedricha Nietzschea koji su prema svojoj vezi s Heideggerom obrađeni u nešto većem opsegu.

Prvi članak, pod naslovom »Heideggerova kritika metafizike«, napisala je studentica Lea Ivanković. U svojem radu pokušala je, prema

vlastitom navodu, »pokazati stav Martina Heideggera da se ništa drugo ne prelijeva i ne prevlači u sadašnjost tako nečujno i tako nevideno, a da u isto vrijeme biva tako utjecajno, kao ono što metafizika u svojoj povijesti previda i zaboravlja«. Tu se radi o zaboravu razlike između bitka i bića. Pitajući o tome što Heideggeru smeta u povijesti metafizike kao ontologije, Ivanković razmatra Heideggerovo izjednačavanje povijesti filozofije s metafizikom te njegovo određenje metafizike kao onto-teo-logije. Ona zaključno ističe da mišljenje kao metafizika, ustrojeno kao onto-teo-logija, navlastito pripada čovjeku te da prevladavanje metafizike istodobno označava kraj metafizičkog načina mišljenja, »ali i mogućnost novog početka nakon tog kraja.«

Drugi članak napisala je studentica Martina Ivanko, osebujno ga naslovivši »O čemu razmišlja obrisan lice. Aristotel i Heidegger o mišljenju«. U njemu razmatra temeljne crte Aristotelova i Heideggerova shvaćanja mišljenja koje je »bez praktične (...) svrhe u uobičajenom smislu«, onoga koje »ima svrhu u sebi samom«. Pritom Ivanko kod Aristotela izdvaja pojmove *nousa* i mudrosti (*sophia*), koju Aristotel povezuje s *theorijom* ili misaonim promatranjem, ovdje određenog kao najvišeg oblika ljudske djelatnosti, kao »mišljenja o mišljenju«. Kod Heideggera se u danom kontekstu radi, napominje autorica, o mišljenju koje nije »plansko i računajuće«, koje »oslobađa od subjekta i objekta te (...) dehumanizacije čovjeka«. To je mišljenje kao osvještavanje, što predstavlja jedno od mogućih prevoditeljskih rješenja Heideggerova zamršenog pojma *Besinnung*, i to osvještavanje onoga »što zove misliti, što nije ništa drugo nego bitak«. Preduvjet je, zaključno navodi Ivanko, takvom shvaćanju mišljenja opuštenost (*Gelassenheit*) kao ono što uključuje napuštanje računajućeg mišljenja, kao mišljenje koje čovjeka dovodi u istinu bitka, kao ono iz čega treba proizaći filozofija – filozofija kao osvještavanje koje »čovjeku pokazuje put te ga usmjerava njegovom bitku«.

Sljedeći članak napisao je apsolvent Damir Sekulić, a u kojem je razmotrio »Heideggerovo poimanje tehnike«. Odbacivši njezino antropološko i instrumentalno shvaćanje, za Heideggera tehnika je način otkrivanja, »pri čemu se za njezinu bit otvara područje istine (bitka): tehnika postaje ontološki pojam«. Heideggera ponajprije zanima moderna tehnika, koju razmatra putem njezina odnosa s novovjekovnom egzaktnom znanošću, kojoj pak traži metafizički temelj. Novovjekovna egzaktna znanost uspostavlja prirodu kao izračunljivi sklop sila, a moderna tehnika je, zbog svoje biti koju Heidegger naziva po-stava (*Ge-stell*), otkrivajuća u smislu izazivanja

prirode na isporuku energije kao »ostave« (*Bestand*). Sekulić po-stavu kod Heideggera vidi kao »konstrukciju« koja određuje svaku mogućnost »poimanja prirode kao nagomilanih resursa, a zatim i proračunatog odlaganja tih resursa za svaku možebitnu upotrebu u bližoj ili daljoj budućnosti«. U tekstu je nadalje izdvojen Heideggerov »kriptičan« putokaz za napuštanje ophođenja sa svijetom navlastitom modernoj tehnici – putem umjetnosti s naglaskom na pjesništvo. Konačno, Sekulić razlaže čovjekov odnos prema prirodi kao dimenziju kojom Heidegger aktualan ostaje i danas.

Studentica Mirjana Crnković autorica je teksta naslovljenog »Heideggerov pristup fenomenologiji«. Ona ukazuje na Heideggerovo određenje filozofije kao znanosti o bitku, što ju čini ontologijskom, a od koje tvrdnje ovaj polazi »da bio ukazao na fenomenologijske probleme«. Crnković navodi da je fenomenologija svojstvena filozofiji jer je zadatak potonje propitivati ono što je u korijenu svega te da se Heidegger bavio sadržajem fenomenologije poradi »shvaćanja pojma fenomenologije te fenomenologije kao metode filozofije«. Naime, kako autorica ističe, temeljni problemi fenomenologije obuhvaćeni su temeljnim zadatakom filozofije, a to je propitivanje smisla i načina bitka. Heidegger spominje četiri teze o bitku, koje se nalaze u unutarnjoj sistematici fenomenologije: Kantovu tezu, tezu srednjovjekovne ontologije, tezu novovjekovne ontologije i tezu logike u najširem smislu. Crnković zaključuje da se ontologija i fenomenologija ne mogu odvojiti jer prva je moguća samo kao druga, a druga nema sadržaja bez prve; uz to, ističe da su temeljna ontologijska pitanja ontologiji dala »karakteristiku metode« i da se zbog toga »može obuhvatiti fenomenologijom«.

Peti tekst, u cjelini ovoga broja *Biltena* osebujan po izrazu, napisala je studentica Valentina Vaško pod naslovom »O pjesništvu s Heideggerom«, a u kojem je pokušala afirmativno prikazati pjesništvo putem Heideggerovih temeljnih stavova o nj, oprimjerenih njegovim odabranim djelima. Vaško pritom polazi od naglaska na »duhovnoj komponenti« pjesme i s time povezanim dijalogom s pjesništvom, cilj kojeg je prema njezinu sudu »suočavanje s najvlastitijim mogućnostima«. Nadalje, autorica kao ključne izdvaja Heideggerove stavove o neraskidivoj međusobnoj vezi umjetnika i umjetničkog djela, različitosti »samodostatnog« pjesništva naspram oruđa, zatim posebnosti »odvažnih« pjesnikâ u odnosu na druge umjetnike te komunikaciji koja se za njega, navodi Vaško, odvija na način otkrivanja istine. Zaključno Vaško ističe pjesništvo kao važan dio ljudskog života, još jednom se vraća »duhovnoj komponenti«

pjesme »kojoj ne možemo pristupiti pukom analizom njezinih sastavnih dijelova«, jer do dubljeg značenja možemo jedino ako naučimo »slušati govor i šutnju pjesnika«.

Posljednji studentski članak napisao je Bruno Dronjić pod naslovom »Heideggerovo razračunavanje s Nietzscheom«. Njegova je namjera bila ukazati na odrednice Nietzscheova mišljenja koje predstavljaju jedno od izvorišta za misao samog Heideggera, pri čemu se prije svega radi o ambivalentnostima dionizijskog i apolonijskog te historijskog i nehistorijskog. Dronjić navodi da Nietzscheova (neprevladana) ambivalentnost metafizike postaje »Heideggerovo polazište i zadatak« jer on Nietzschea razumije kao »posljednjeg metafizičara«, a »raz-računavanje' s njim uzima i kao 'raz-računavanje' s dotadašnjom 'metafizičkom'«. Nadalje, autor prikazuje Heideggerov pristup temeljnim pojmovima Nietzscheove misli poput volje za moć i vječnog vraćanja jednakog, ističući Heideggerov zaključak da osnovno pitanje u smislu bitka Nietzscheu ostaje »jednako strano kao i njegovim pretihodnicima«. Pritom Dronjić napominje da Heidegger ne obraća pažnju na Nietzscheovu kritiku tradicionalne metafizike, »premda Nietzscheovi iskazi o bitku imaju u vidu isto što i Heidegger pod određenjem ontologije kao govora o bitnom«.

Naposlijetku, u drugom broju *Biltena*, po prvi puta prevedena na hrvatski jezik, nalazi se Heideggerova rasprava »O biti jezika«, koju su preveli docent Pešić i student Zloušić. Kompleksna kao i Heideggerov opus općenito, rasprava se sastoji od tri dijela: »I. Problem razloga«, »II. Transcendencija kao područje pitanja o biti razloga« i »III. O biti razloga«. Polazeći od »stava razloga« koji od Leibniza u filozofiji glasi »ništa nije bez razloga«,

odnosno »svako biće ima svoj razlog«, Heidegger dolazi do zaključka da »rodno mjesto« istoga ne leži »ni u biti iskaza, a još manje u istini iskaza, nego u ontološkoj istini, tj. u samoj transcendenciji«. Problem razloga, dakle, biva smješten u područje transcendencije, koja se kod Heideggera analizom pojma svijeta određuje kao »bitak-u-svijetu tubitka«, a upravo bi iz transcendencije tubitka, smatra on, trebalo »osvijetliti« bit razloga. »Bit razloga«, tvrdi Heidegger, »jest transcendentalno izvirića trostruka disperzija Razloženog u nabačaju svijeta, obuzetosti u biću i ontološkom obrazloženju bića«.

Drugi broj *Biltena* predstavljen je 30. ožujka 2017. godine u osječkom klubu »Cadillac« uz glazbenu pratnju vokalno-instrumentalnog sastava »Odsjek za filozofiju«. O *Biltenu* su tom prilikom govorili docent Pešić, zatim Martina Žeželj, docentica na Katedri za povijest filozofije osječčkog Odsjeka za filozofiju, te studentica Martina Ivanko, članica uredništva ovoga broja *Biltena*.

Ovim brojem nastavlja se ono naznačeno Pešićevim uvodom u prvi broja *Biltena* pod naslovom »Čemu *Bilten*?«, naime »studentska filozofska riječ« kao »riječ protiv pasivnosti spram skolastičkih standarda u (...) sveučilišnoj obrazovnoj praksi« jer *Bilten* i dalje teži sabiranju tekstova »u kojima do izražaja ne dolazi samo promatranje predaje, nego i iskušavanje vlastitosti u njenom usvajanju«. Drugi i najavljeni treći broj, koji će, uzgred rečeno, tematizirati probleme filozofije religije, dokazuju da *Bilten studentskih radova iz filozofije* u slučaju filozofskog života osječkih studenata polako, ali sigurno postaje pravilo i standard.

Damir Sekulić